

BADDIY MATNDA RANG-TUS SIFATLARINING USLUBIY VOQELANISHI

Shodiyev Rahimjon Safarovich

Toshkent amaliy fanlar universiteti, Tillar kafedrası, dotsent vazifasini bajaruvchi

Annotatsiya

Tasviriy san'at har bir ijodkor shaxs uchun juda keng foaliyatlar maydonidir. Rasm chizishni puxta egallash barcha san'at turlarida muhim o'rinni egallaydi. Jumladan rangtasvir ishlashga va uni o'z ma'naviy hayotida foydalanishgan odamlar qadimgi paytlardan oq intilib kelganlar. Tasviriy san'at texnologiyasi darslarida ranglar bilan ishlashda ko'pchilik hollarda o'quvchilar ularning o'zbekcha nomlarini yaxshi bilmasliklari qiyin ahvolga qo'yadi shu va boshqa bir qancha misollar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Ko'z orqali qizil, sariq, zangori va boshqa spektor ranglarni ko'ramiz, qaytarish koeffitsienti, gullar, o'simliklar, ochiq va tiniq ton, zangori bo'yoq, to'q zangori, och havo rang, to'q havo rang, feruza rang, billur, ko'kish, ko'kish binafsha.

Abstract

Fine art is a very wide field of activities for every creative person. Mastery of drawing occupies an important place in all types of art. Since ancient times, people have been striving to make pencil drawings and use them in their spiritual life. This and several other examples are given when working with colors in visual art technology classes, in most cases, students do not know their Uzbek names well.

Keywords: Through the eyes we perceive red, yellow, blue, and other spectrum colors, reflection coefficient, photometer, flowers, plants, light and clear tone, blue paint, dark blue, light sky blue, dark sky blue, turquoise color, crystal, bluish, bluish violet.

Badiiy matnda rang leksemalari turli xil uslubiy vazifani bajarib keladi. Har bir inson undan o'ziga xos ma'no chiqarib oladi. Bu esa insonning dunyoqarashidan kelib chiqqan bo'ladi. Mazkur maqolada aynan rang- tus sifatlarining (leksemalarining) uslubiy ma'no qirralari haqida so'z boradi. Bunda bir qancha o'zbek va jahon adabiyoti ijodkorlari asarlaridan (ko'proq she'riy asarlardan) misollar keltirib, fikrlarimizni isbotlashga harakat qilmiz.

Bundan tashqari ranglarning shunday uslubiy xususiyatlari mavjudki, she'riyatda rang bilan bog'liq ramziy obrazlar yaratish, ularda hayotimizning barcha qirralarini, zamondoshlar qalbida, ongida charx urib yurgan nozik hamda ziddiyatli kechinmalarni, o'ylarini aniq, obrazlar sifatida shakllantirib, kitobxonga taqdim etish, deyarli, barcha shoir va yozuvchilarimizga xos xususiyatdir.

She'riyatni ramzsiz tasavvur qilib bo'lmaydi, bu ayni haqiqat. Chunki she'r ramz, majoz va badiiy tasvirlar bilan jozibali, ular bilan tirik hamda navqirondir. Shu ma'noda o'zbek she'riyatiga nazar tashlasak, har bir ijodkor poeziya maydoniga yangi ramzlar, ko'hlik majozlar va betakror tasvirlar bilan kirib kelganini ko'rishimiz mumkin.

Nafaqat she'rlarda va badiiy matnda balki tasvirdagi ranglarni ham ramziy ma'nolari his qilishimiz mumkin. Bunga bir misol tariqasida bayroqlarda tasvirlanadigan ranglarga e'tibor qaratishimiz mumkin. O'zbekiston Respublikasidagi bayroq tasviridagi ranglar ham azal-azaldan biz uchun muqaddas sanalgan ranglardan foydalanilgan holda tasvirlangan. Oq rangning muqaddasligi, millatimizning beg'ubor orzulari, pokligi, ezgu amallari namoyon etgan rangdir. Qizil rang

xalqimizning tarixi, jo'shqinligi va qon rangi sanalgani sababli tiriklik ramzi sifatida ham kelgan. Yashil tabiat manzarasi, yurtimizning boyligi ramzi sifatida qaraladi. Ko'k rang moviy osmon, tinch hayot tarzi, bu tinchlik ortida jasur xalqimizning mardona kurashgani sababli erishgan yutuqlari ham tasavvur etish mumkin.

E'tibor berilsa, ranglar jilosi juda qadim zamonlardan oq ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib, xalqlarning o'ziga xos turmush tarzi, urf -odat va madaniyatini mukammal darajada aks ettirgan. Eng qadimgi bitiktoshlardan tortib to bugungi kungacha ranglar tasviridagi ajib sirlikning inson ruhiyatiga ta'siri ijodkorlar tomonidan badiiy tadqiq qilib kelingan mumtoz adabiyotimizning ranglar tasviriga munosabatini bevosita tasavvuf ta'limotiga bog'lab o'rganish joiz. Shayx Najmiddin Kubroning yetti xil rangni yetti kun xislati bilan talqin etganligi bizga shunday deyishga to'la asos beradi. Badiiy adabiyotda ranglarning kitobxonga ta'sir xususiyatidan A.Navoiyga qadar ham bir qancha ijodkorlarning ga'zal, ruboiy, tuyuqlarida kuzatamiz. Har bir rang mutaffakir asarlarida ma'lum bir tuyg'u, kechinma, fikr ifodalashda goh ochiq, goh ramziy mazmun kasb etgan. Ushbu maqolada ranglar haqida ular bildirgan ma'no va ularning adabiyotda, hayotimizda tutgan o'rni haqida ma'lumot berib o'tamiz.

Ma'lumki, o'zbek adabiyotida yozuvchi va shoirlar o'z ijod namunalarini ranglar orqali bo'yoqdor holatga keltirishadi. O'zbek tilida *oq, qora, qizil, ko'k, sariq, zangori* kabi bir qator sifat leksemalari predmetning rang-tusini ifodalaydi. Rang-tus bildiruvchi sifatlaming har biri o'ziga xos semantik strukturalari va o'ziga xos uslubiy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ularning uslubiy imkoniyatlarini ifodalash xususiyati nutq jarayonida yuzaga keladi.

Endilikda rang-tus sifatleri orasida badiiy ijodda eng faol leksemalardan bo'lmish oq va qora sifat leksemalari xususida to'xtamoqchimiz. *Qora* sifat leksemasi nutqda faqat predmetning rangini ko'rsatish maqsadida qo'llanganda, emotsional-ekspressivlikdan xoli bo'ladi, uning vazifasi rang to'g'risida xabar, ma'lumot berish bilangina cheklanadi. Nafaqat qora sifat leksemasi, balki barcha rang-tus sifatlariga ham xuddi shunday fikrni aytishimiz mumkin. Masalan qora osmon, oq sut, shirin qovun kabi birikmalar tarkibida qo'llaniluvchi sifat leksemalarida biz hech qanday uslubiy ma'no xususiyatlarini ko'rolmaymiz. Chunki bunday birliklardagi sifat leksemalari uslubiy bo'yoqdorlikdan holi hisoblanadi. Biroq bunday birikmalar tarkibidagi sifat leksemalaridan keyin keladigan hokim bo'lakdagi so'z o'zgarishga yuz tutsa, uslubiy ma'no kasb etishi mumkin. Masalan: *qora taqdir, shirin farzand, oq ko'ngil*.

Qora leksemasi so'zlovchi yoki yozuvchi nutqi qaratilgan shaxsga bo'lgan munosabati nuqtai nazaridan matnga bog'liq holda ijobiy yoki salbiy ekspressivlikni ifodalashi mumkin. Bu leksema inson organizmining yuqori qismida joylashgan a'zolar (soch, qosh, ko'z)ni tasvirlash maqsadida qo'llanganda ishlatilayotgan rang semasiga ijobiylik semasini ko'proq kiritgan bo'ladi.

Qaro qoshing, qalam qoshing. Qiyiq qarilma qoshing qiz //Qilib qatlina qasdqayrab, qilich qotil qaroshing qiz (E.Vohidov). *Qoshiyosinmu deyin, ko'zi qarosinmu deyin// Ko'ngluma har birining dard-u balosinmu deyin.* (A.Navoiy) keltirilgan misollarda mualliflarning o'zlari tasvirlayotgan kishilarga bo'lgan ijobiy munosabati ularga tegishli bo'lgan a'zolarining belgilarini sifatlashlar orqali yuqori baholarda baholashmoqdalar. Mumtoz adabiyotimizda bunday tasvirlash usullari aynan oshiqning ma'shuqasiga nisbatan ishlatiladi. Demak, yuqoriadagi tasvirlarda qora leksemasi sifatlashdan tashqari muallifning mehr-muhabbatini, kayfiyatini ham ma'lum darajada ifodalab kelmoqda. Umuman olganda, qosh, ko'z, soch a'zolariga nisbatan qora leksemasining ishlatilishi epitet sifatida qo'llanganda ijobiy munosabat semasi ma'lum darajada aks etadi. Quyidagi keltirilgan misolda esa bu leksemaga nisbatan boshqacha ma'no munosabati aks etganini ko'rishimiz mumkin. O'tmishsiz, kechmishsiz, manglayi qaro, Yoqavayron bo'lgan odamlar aro (Sh. Rahmon). Ishon yurak oqdir, qarodir taqdir (U. Azim).

Yuqorida keltirib o'tgan misollarimizda qora leksemasi o'zining uslubiy xususiyatlarini namoyon etgan. Taqdirning qoraligi bu hayotning beshafqat imtihonlari uni ayovsiz sinovlardan o'tkazib kelayotganligini ifodalagan.

Bu rang bir qator salbiy ma'nosi bilan birga ijobiy ma'no ifodalash xususiyatiga ham egadir. A.N.Kononov *qora* sifat leksemasining ma'nolarini tatqiq etib, bu leksema bilan "katta", "yirik", "muhtasham", "ulug'", "qudratli", "kuchli", "pokiza", "musaffo", "quruqlik", "yer", "zulmat ko'ki", "shimol" kabi semalar ifodalanganligi ko'plab misollar yordamida izohlab bergan edi. Ilmiy tadqiqotlarning guvohlik berishicha, turkiy xalqlarda bir zamonlar qora rangli bayroqlar bo'lgan.

Bundan tashqari mumtoz adabiyotda ranglarda keng miqyosda foydalanishadi. Buni mumtoz adabiyotimiz vakillarining asarlarida yaqqol tarzda ko'rishimiz mumkin. Bu fikrimizni dalillash maqsadida Komil Avazning "Ishqning turfa ranglari" maqolasida ham Alisher Navoiyning ranglar ishtirokida "Qizil, sorig', yashil" g'azalini keltirib o'tmoqchimiz. Komil Avaz bu g'azalni shunday ta'riflaydi:¹⁶⁷

Xil'atin to aylamish jonon qizil, sorig', yashil,
Shu'lai ohim chiqar har yon qizil, sorig', yashil.

Demak, g'azal matla'sidagi jonon -ilohiy mahbub xil'atidan taraladigan qizil, sorig', yashil ranglarga javoban lirik qahramon ohidan qizil, sorig', yashil ranglar chiqadi. Bunda oshiqning yor dardida yonishi natijasidan oh tortishi bu uning yor dardida yonishidan oh chiqarishi, vaholanki, biz bilamizki, olov yonganida ham unda uch xil rang jamlangan bo'ladi (e'tibor qaratgan bo'lsangiz, olov yonayotganda uning uch xil rangda yonishiga ko'zimiz tushadi, ya'ni olovning eng tub qismi yashil tusli va o'rtarog'ida qizil rangda, alanganing eng yuqori cho'qqisida esa sariq rang tovlanadi) shoir ham o'z ohlarini yonish natijasidan ekanligini ifoda etish maqsadida ushbu ranglardan foydalangan.

Gulshan ettim ishq sahrosin samumi ohdin,
Kim esar ul dash taro har yon qizil, sorig', yashil

Bu baytda esa shoir ishq sahrosini halokatli issiq shamol, qattiq garmisel ohi ila gulshan - turfa rangli gulzorga aylantirganini aytib o'tmoqda. Bilamizki, kunlar issib, bahor kelganda, gullar va daraxtlar gullay boshlaydi. Shoir ham ushbu bayt orqali bu hodisaga ishora qilmoqda.

Shishadek ko'nglumdadur gulzori husning yodidin,
Tobadoning aksidek alvon qizil, sorig', yashil.

Qizil rang solikning ruhi vujudan ajrala boshlagani, ma'rifatga yaqinlashgani, manaviy mohiyatlar olamini anglaganini ma'lum qiladi. Ammo bu bosqich hali hirs qutqusidan xalos bo'lmagan bir holatdir. So'ng oq rang ko'rinadiki, bu yurakning poklanishiga ishoradir va haqiqatni anglash boshlanadi. Haqiqat olamidan xabardor bo'lib, tavhid holatini boshdan kechiradi. Shundan keyin yashil rang keladi.

Yashil rang valiylikdan nishona. U sirlarning siriga, g'aybga oshnolikni bildiradi va solikning asl mohiyatlariga yetishganini ham anglatishi mumkin"

Tiniq osmon rangidagi moviy, zangori, umman olganda, ko'k tusiga mos bir qancha o'xshash ranglar ham ko'k deyiladi. Jonli so'zlashuv tilida ba'zan kulrang rangini ham ko'k sifati bilan ishlatamiz. Ko'k bo'ri, ko'k kaptar.

Ko'k sifati quyidagi ma'no xususiyatlari va imkoniyatlariga ega:

1. Yashil, sabza, ko'k o't semasi: qarshimda tebrantar ko'k burglar har on.

¹⁶⁷Abdurahmonov A. Qizil, oq va qora so'zlarning leksik-semantik xususiyatlari/ O'zbek tili stilistikasi nutq mada'daniyati masalalari. (ilmiy maqolalar to'plami), Samarqand: 1978. 110-betlar

2. Maysa, ko'kat semasi: bahor kelib, yerda o't-o'lan una boshladi va hayvonlarning og'zi ko'kka tegdi.

3. Rezavor o'simliklar: ko'k solib qatqlangan mastavaning lazzati-hidi keldi. (A.Muxtor)

4. Dollar semasini: u bu jinoyatining ortidan bir pachka ko'ki bilan qo'lga tushibdi, ish chatoq.

Alisher Navoiy asarlarida ko'k so'zi belgilikdan tashqari osmon, daraxt, ildiz, tamg'a, asos, ovoz, tayyor, tugal kabi bir qancha ma'nolarda qo'llanadi.

Badiiy matnda qizil sifati ranglilik xususiyatidan tashqari qon, qizg'azldoq, cho'g, lal kabi tushunchalarni beradi. Qizil so'zi o'zbek lug'at boyligining qadimiy va asosiy so'zlari fondidan o'rin olgan. "Kultegin" obidasida ham bu so'zni uchratish mumkin. Bu rang oddiy predmetlar sifatlovchisi bo'lib qo'llandi. Ta'sirchanlikni kuchaytirishda, emotsional-ekspressivlikni berishda predmetning rangi qizil bo'lishiga qaramay, uning oldida yana qizil sifatlovchisi qo'llanadi. Ba'zan bu so'z qip-qizil shaklida shaklida kelib, ma'no yanada bo'rtiriladi.

Qirg'og'iy bir zamon qip-qizil qonga belangan, faryodlar o'rlab osmonga. (G'ayratyiy)

Shoirilar nazdida lola, yoqut, shafaq, qon kabi predmetlar ko'pincha qizil so'ziga bog'liq holda ifoda etiladi. Ba'zan qizil sifatlovchi o'rnida ana shu so'zlar qo'llanadi.

Qo'limda sharob to'la piyola,
Qip-qizildir go'ya bahorgi lola.
Qip-qizildir botayotgan kun kabi,
Qip-qizildir go'ya qizlarning labi. (H.Olimjon)

Qizil so'zi turli so'z birikmalar turg'un birikmalar komponentlari bo'lib, boshqa sifatlar kabi ot vazifasida kelib, juda ko'p ko'chma ma'no va majoziy ma'nolar kasb etadi. Qizil rangni qo'llanilishi jihatdan ma'nolari juda ko'p. Tilda bu ma'nolar o'ziga xos rang nomlariga ega. Qizil so'zi o'zining sinonimariga ega. Bulardan ko'pi predmet ma'nolarini ifodalovchi so'zlardir: Lola, yoqut, qon, shafaq, lolaqizg'aldoq. Bular ko'proq badiiy asarlarda uchraydi. O'zbek ijodkorlari asarlarida qizil tus va uning ma'nosi xillarini ifodalash uchun gulgun, gulrang, gulnor, gulnorgun, gulfom, singari ko'plab rang nomlarini uchratish mumkin. Bulardan tashqari arab, fors tillaridan o'tgan ahmar, humor, hamro, arg'uvon, arg'avon, shingarf, g'o'za kabi so'zlar qizil ma'nosida qo'llangan.

Badiiy matnda qizil va nutqda qizil so'zi o'rnida, ya'ni uning ma'nodosh sifati ol so'zi ham keng qo'llaniladi. Alvon leksemasi ham predmetning rangini ifodalashga xizmat qiladi. Avon so'ziga "O'zbek tilining izohli lug'ati"da quyidagicha izoh beriladi:

1. Qizil tusli, qip-qizil, qirmizi. Masalan: Bunda gulning eng asllari, baxmal gilam, alvon poyandoz. (H.Olimjon)

2. Qizil rangli mato;

Rang-barang, xilma-xil, turli-tuman ma'nosini ifoda etishda alvon-alvon so'zi ishlatiladi. Ba'zida alvon leksemasi qizil rangni emas, balki qizg'amtir, sariq tusdagi semasini berishi mumkin:

Dengiz qirg'og'ida yongan alanga

Kabi quyosh chiqib, alvon nur yoydi. (Shukrullo)

Ko'rinadiki, qizil leksemasining tilimizdagi ma'no imkoniyatlari keng. Sochilgan sochingday sochilsa siring, Anor yuzlaringni kimga tutasan?! (Cho'lpon)

Keltirilgan misolda *anor* leksemasining belgi ma'nosida qo'llanilishi inson yuzi va anorning rangi o'rtasidagi o'xshashlikka asoslandi.

Yashil leksemasi uslubiy maqsadda qo'llanganda, turli xil ma'no imkoniyatlarini ifodalaydi.

Masalan: Tinglangiz, har nafasda jonlandi, yosh tabiat, yashil ko'ngillar-la ...(H.Olimjon)

Mazkur misolda yashil semasi "yosh, navqiron" semasini ifodalashga xizmat qiladi. Shoir yashil leksemasini qo'llashda bir tomondan inson hayotining balog'at davri va yil fasllarning boshlanishi -bahor fasliga, bahor faslining esa yoshlikka belgisiga ega ekanligiga asoslangan bo'lsa, ikkinchi tomondan shu leksemani qo'llash bilan takrordan qochishga intilgan.

Fors tilida zangori-zengeri tarzida ishlatilib, sariq, pistoqi tusli hamda metal rangini anglatadi. Zangor rang ham turli-tuman ma'no ottenkalariga ega. Masalan: och zangori, to'q zangori, havorang, niliy va boshqalar. Zangori so'zi ko'k so'zi bilan ham o'rin almasha oladi.

Sariq so'zi kamalak nurining asosiy ranglaridan biri bo'lib, badiiy uslubda uning o'rnida ba'zan qahrabo, zar kabi ma'nodosh variantlar qo'llanadi. Mumtoz adabiyotda sariq ma'nosini ifodalovchi za'faron, somon, oltin, oltin rang, tilla rang, ko'hiy so'zlari ham qo'llanadi. Shu bilan birga quyosh, hayot, muqaddaslik kabi ramziy ma'nolarga ega. Alisher Navoiy lirik merosida sariq rang bilan tasvirlar miqyosida juda ham ko'p tasvirlarni ko'rishingiz mumkin.

*Sarg'aribtur lolaruyim ranji to bo'lmish qatig',
Lola bu yil gulshani umrida ochilmish sarig'. (A. Navoiy)
Oltin ezib eribkuygan sori xolis bo'lur,
Ne ajab, sorg'orsayuz etgan soyi emgakmanga. (A. Navoiy)*

Zafaron so'zi o'zbek tilining izohli lug'atida quyidagicha ifodalanadi: zafaron - ziravor o'simlik, za'far. 1.Ingichka uzun bargli, to'q sariq gulli, piyozsimon ildizli o'simlik va uning gulidan tayyorlanadigan, ovqatni xushta'm va rangdor qiladigan ziravor. 2.Sap-sariq, somonrang yigitning olijanob qimmatidan ma'lum bo'lib, za'faron yuzlarimga andak tabassum chiqdi. (G'ayraty)

Ko'rinadiki, rang ma'nosi birinchi ma'noda (to'q sariq gulli o'simlik) o'sib chiqqan. Somon, oltin rang, tillo rang kabilar ham rang semasi asosida yangicha ma'no ifoda etishga ixtisoslashgan.

Adabiyotshunoslikda rang ramziyligi nima? Adabiyotda ramziylik predmetlar, tasvirlar, shakllar va ranglar kabi ko'plab shakllarni o'z ichiga oladi. Ranglar yozma asarlarda katta ma'noga ega bo'lishi mumkin. Ular badiiy asarda ishlatilganda o'quvchining kayfiyatiga, g'oyalariga va tushunchalariga ta'sir qilish xususiyatiga ega. Madaniyat va jamiyatda ranglar o'ziga xos ma'noga ega bo'lib, rang ramziyligi madaniyat, vaqt va kontekstda talqin qilinishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Yozuvchilarning simbolizmdan foydalanish sabablarini aniqlash uchun, eng avallo, ular mualliflariga qanday yordam berishi mumkinligini bilib olishimiz lozim. Adabiyotshunoslikda biror-bir harakat, predmet yoki ismga chuqurroq ma'no singdirish va ularni mazmunli qilish maqsadida timsollardan foydalaniladi. Ramz-bu boshqa bir narsaga ahamiyat qaratish uchun unga bog'lab qo'yiladigan aniq narsa. Yozuvchilar kitobxon bilan to'g'ridan-tog'ri muloqot qilish o'rniga ramzlardan foydalanib, nima demoqchi ekanligini unga uqtirmoachi bo'lishadi. Ushbu bilvosita yondashuvlar mualliflarga murakkablik yaratishda yordam beradi, ammo ramzlarning ishonchli bo'lishi uchun ular asarning qolgan qismida ham qo'llanilishi kerak.

Ramziylik ijodkor va yozuvchilar, shoirlar uchun quyidagi jihatdan foydalidir:

1. Murakkab g'oyalar va markaziy mavzuni tushunishga yordam beradi;
2. Yozuvchilarga katta va murakkab g'oyalarni samarali, badiiy tarzda taqdim etish imkoniyatini beradi;
3. Muallif matnini o'rganayotgan o'quvchilarning tanqidiy fikrlash jarayonini osonlashtiradi;

4. Matnga hissiy og'irlik qo'shadi;

5. Ochiq yondashish uchun juda munozarali mavzudan chalg'itadi. Adabiyotda rang ramziyligi keng tarqalgan qo'llanilish holatlariga sahnani rang bilan bezash, hissiy munosabatlarni uyg'otish, muhit va kayfiyatni ko'rsatib berish kiradi.

Badiiy asarlarda xilma-xil ranglardan foydalanish orqali kitobxonlarda katta taassurot qoldiradi. Masalan, daraxtlar yashil va jigarrang, osmon oq bilan ko'k, dengiz marvaridga o'xshash yashil.

Muallif ongidagi tasavvurlar badiiy asarda ranglar orqali yoritilsa, asar kitobxoni bilan o'zaro tajriba almashinadi. Boshqacha aytganda, yozuvchi ranglardan foydalanish orqali o'z kitobxoni bilan samarali muloqot olib boradi. Ranglar his-tuyg'ularni mamoyon etish tufayli she'rlarning hissiy ta'sirini oshirishi mumkin. She'riyatda shoir tomonidan inson kechinmalari, ta'sirlanishlari, hayotiy tajribalarining ranglar bilan tasvirlanishi she'rning o'qimishlilikini ortiradi. Masalan, ko'k rangni ishlatib, g'azabni yetkazish qiyin bo'lishi mumkin. Yaratilgan asar xoh u ertak, xoh u badiiy asar qanchalik yaxshi yozilgan bo'lsa ham, o'quvchining kayfiyatini tushurib yuborishi hamda yanada qayg'uli javob qaytarishiga olib kelishi mumkin.

Ma'lumki, qora rang bilan bog'liq ramziy obrazlar qadimdan istifoda etiladi. Biroq ko'pincha ijodkorlar ijodida bu rang daxshat, yovuzlik, yer osti dunyosi, ya'ni o'liklar dunyosi ramzini anglatadi. Tun ramzi ham ana shu an'ananing metaforik ifodasidan iborat. Keyinchalik ma'naviy ramzlar semantikasida ham kengayish yuz berdi. Masalan, mumtoz va hozirgi poeziyada qora rangi ma'shuqaning qoshi, ko'zi, sochiga nisbatan qo'llanilgan ijobiy ma'no ifodalasa, qismat, baxt, ro'zg'or, tun kabi leksemalar bilan ishlatilganda, an'anaviy yovuzlik, daxshat kabi ramziylik anglashiladi. Shu bois tun bag'riga yashiringan siru-sinoatlar hamisha she'riyatning tasvir obyekti bo'lib kelgan.

Xulosa

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib, quyidagi xulosalarni qilish mumkin:

Til va madaniyat o'zaro aloqador hodisalardir. Tilda milliy madaniyat belgilari, xalqning dunyoqarashi, urf-odat, an'analari o'z aksini topadi. Muayyan tilni o'rganish, til birliklarining mohiyatini o'rganish ma'lum bir xalqning madaniy xususiyatlarini o'zlashtirishni ham taqozo qiladi. Tildagi mental xususiyatlar, milliy qadriyatlar ifodasi, tilning aloqa-munosabat, hissiy ta'sir funksiyalari bilan, ma'lum ma'noda, bog'liqdir. Tilda muayyan xalqqa xos ijtimoiy-madaniy, tarixiy-etnik qarashlar, milliy an'analar, udumlar, odob-axloq, muloqot me'yorlari kabi millatning madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi, milliylik xususiyati ajralib turadigan maxsus milliy-madaniy birliklar etnolingvistika, lingvopragmatika, etimologiya kabi fanlarning asosiy o'rganish obyekti sifatida qimmatga ega. Ranglar bilan bog'liq obrazli o'xshatishlar yaratish an'anasida xalqimiz madaniyatiga xos bo'lgan o'ziga xosliklar kuzatiladi, jumladan, bunda xalq dostonlari, maqol-matallar, iboralar, obrazli vositalar muhim o'rin tutadi. Chunki inson tasavvuri va ongida ranglar va u bilan bog'liq bilimlar uning hayoti davomida shakllanib, rivojlanib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov H., Shodmonqulova D., Rafiyev A. O'zbek tilining amaliy grammatikasi. - Toshkent: O'qtuvchi, 1992. 142-bet
2. Abdurahmonov A. Qizil, oq va qora so'zlarning leksik-semantik xususiyatlari/ O'zbek tili stilistikasi nutq mada'daniyati masalalari. (ilmiy maqolalar to'plami), Samarqand: 1978. 110-betlar.

3. A.J.Omonturdiyev, SH.I.Abduraimova., O'zbek nutqi madaniyati va uslubiyati.-Toshkent. 2016. -34-35-betlar. 233-b.
4. Boltaboyev H. Sharq mumtoz poetikasi. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti. -Toshkent. -2008. 168-bet.
5. Botirova M. Badiiy sifatlashlar (epitet)larning lingvistik xususiyatlari. - FTAI. Jild:03. Nashr:08. Oct 2022. 3-4-bet.